

“การศึกษาลวดลายปูนปั้นวัดอุโปสถาราม” จังหวัดอุทัยธานี เพื่อพัฒนาการออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง¹

received 10 MAY 2019 revised 30 JUL 2019 accepted 6 SEP 2019

นัตดาวดี บุญญะเดช

อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาแฟชั่น สิ่งทอ และเครื่องตกแต่ง

วิทยาลัยอุตสาหกรรมสร้างสรรค์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาและรวบรวม “ลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม” จังหวัดอุทัยธานี 2) วิเคราะห์ “ลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม” จังหวัดอุทัยธานี และ 3. ออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนังที่มีอัตลักษณ์ “ลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม” จังหวัดอุทัยธานี โดยมุ่งเน้นศึกษาและรวบรวมลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย และลงพื้นที่สำรวจสถานที่จริง วิเคราะห์ลวดลายปูนปั้น เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดรูปแบบต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนังร่วมกับกลุ่มผู้ประกอบการทางด้านผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง ตรวจสอบคุณภาพต้นแบบผลิตภัณฑ์ จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องหนังและแฟชั่น สำนวความพึงพอใจต้นแบบผลิตภัณฑ์จากกลุ่มผู้ชื่นชอบและบริโภคผลิตภัณฑ์เครื่องหนังทั่วไป ผลการศึกษาลวดลายปูนปั้น พบว่า ประติมากรรมลวดลายปูนปั้นภายในบริเวณวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี ส่วนใหญ่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อตกแต่งอาคารบริเวณหน้าบ้าน อดุปักนก หน้ามุข ชุ่มหน้าต่าง ชุ่มประตู ฐานเสมา และเสาของพระอุโบสถ พระวิหาร มณฑปแปดเหลี่ยม และเจดีย์ 3 สมัย ลักษณะแบบอย่างสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผสมผสานศิลปะแบบไทย จีน และยุโรป ลักษณะการสร้างสรรค์ลวดลาย สามารถแบ่งเป็น 4 ประเภทคือ

1) ลวดลายเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาและรูปเคารพ ลวดลายปรากฏอยู่บนบริเวณหน้าบ้าน อดุปักนกของพระวิหาร พระอุโบสถ และบริเวณหน้ามุขมณฑปแปดเหลี่ยม สะท้อนความเชื่อและอิทธิพลทางพุทธศาสนา ลวดลายทำหน้าที่เป็นประธานอยู่บริเวณจุดศูนย์กลางดูโดดเด่น เช่น ลวดลายปูนปั้นพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ บริเวณหน้าบ้านพระวิหาร ลวดลายปูนปั้นพระพุทธรูปปางถวายเนตรอุ้มบาตรประทับยืนในกรอบโค้งของมณฑปแปดเหลี่ยม

¹ โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยงบประมาณรายได้คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี พ.ศ. 2560

2) ลวดลายเกี่ยวกับวรรณคดีและสัตว์หิมพานต์ แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางวรรณศิลป์ของชาติไทยที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณ เช่น ลวดลายปูนปั้นเขียนสีตอนหนุมานและองค์ไปหลวงเอากล่องดวงใจของทศกัณฐ์จากฤๅษีโคบุตร บริเวณหน้าบันด้านหลังพระวิหาร ปูนปั้นรูปคชสีห์และราชสีห์บริเวณหน้าอุตปิกนกทางด้านหลังพระวิหาร

3) ลวดลายพรรณพฤษภ เป็นลวดลายประดับตกแต่งทำให้เกิดความสวยงามบริเวณหน้าบัน อุตปิกนก และซุ้มประตู ซุ้มหน้าต่าง ประกอบด้วย ดอกพุดตานใบเทศ และลายไม้เลื้อย

4) ลวดลายตามแบบลายไทย ประกอบด้วย ลวดลายบัวคว่ำ บัวหงาย ลายประจายาม ลายหน้ากระดานที่ใช้ประดับตกแต่งบริเวณเจดีย์ 3 สมัย และฐานใบเสมา ลายหน้าขบบริเวณซุ้มหน้าต่างทิศเหนือมณฑปแปดเหลี่ยม

ผลการประเมินต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนังประเภทกระเป๋าโดยใช้เทคนิคการปักด้วยจักรระบบอุตสาหกรรมเพื่อสร้างลวดลาย จำนวน 5 รูปแบบ ประกอบด้วย 1) กระเป๋าถือทรงแปดเหลี่ยม 2) กระเป๋าทรงกระบอก 3) กระเป๋าสตางค์ทรงยาว 4) กระเป๋าสตางค์ใบสั้น และ 5) กระเป๋าใส่เหรียญและนามบัตร พบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจต่อภาพรวมต้นแบบคอลเลกชั่นผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง ในด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

คำสำคัญ: ผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง, มรดกวัฒนธรรม, ลวดลายปูนปั้นวัดอุโปสถาราม

The study of stucco patterns at Wat Uposatharam, Uthai Thani province for the development of leather product designs.

Naddawadee Boonyadacho, Ph.D.

Lecturer, Department of Fashion,
Textiles and Accessories College of Creative Industry,
Srinakharinwirot University

Abstract

The objectives of this study were to 1) study and collect the stucco patterns at Wat Uposatharam, Uthai Thani province; 2) analyze the stucco patterns at Uposatharam, Uthai Thani province and 3) design the leather product using the identity of stucco patterns at Wat Uposatharam, Uthai Thani province.

The results showed that most stucco sculptures at Wat Uposatharam, Uthai Thani were created for decorating the gables, roof wings, porches, window façades, arches, bases of Sema and pillars of the main hall, ordination hall, octagonal mondop and the 3-era pagoda. These sculptures had the characteristics of the early Rattanakosin art with the combination of Thai, Chinese and European arts. The stucco patterns could be divided into four types: 1) Patterns related to religious beliefs and images which could be found on the gables, roof wings of the ordination hall, main hall and the octagonal mondop. These patterns reflected beliefs and Buddhist influences and served as the remarkable centers. These patterns were such as the statue of Indra riding Erawan elephant at the gable of the ordination hall, the Buddha statue in the attitude of looking holding an almsbowl and standing in the curved frame of the octagonal mandop;

2) Patterns related to literatures and Himmaman creatures demonstrating the value of Thai art created language that had been prosperous since ancient times. These patterns were such as painted stucco of Hanuman and Angada tricking and stealing Ravana's heart from Kobutra the hermit situated at the gable behind the ordination hall, the statue of Kodchasri and the Lion at the roof wings behind the ordination hall and 3) Flora and vegetative patterns, the decorative patterns at the gable, roof wings, window façades, arches consisting of cotton rose, leaves and climbing ivy; 4) Thai design patterns consist of inverted lotus, lotus, flower (Pra Jam Yam) and continuous pattern (Na Kra Dan) for decorating the 3-era pagoda and bases of Sema including face pattern (Na Khob) appeared on Northern window façades of the ordination hall.

The industrial embroidery machine was used to create patterns on the leather bag prototypes including 1) octagonal handbag, 2) cylinder bag, 3) long wallet, 4) wallet and 5) coin and card wallet. The evaluation showed that the overall preference of consumers toward the product prototypes were in range of high to highest level.

Keywords: leather product, cultural heritage, stucco patterns at Wat Uposatharam

บทนำ

อุทัยธานีเมืองพระชนกจักรี อยู่ระหว่างภาคเหนือตอนล่างและภาคกลางตอนบนของประเทศไทย เมืองรองการท่องเที่ยวและเมืองผ่านไปภาคเหนือ น้อยคนจะรู้จักและเคยสัมผัสบรรยากาศเงียบสงบและอบอุ่นไปด้วยวิถีชีวิตแบบพื้นบ้าน มีศิลปะเก่าแก่ ทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมไปถึงศิลปะที่รังสรรค์มาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น “วัดอุโปสถาราม” หรือ “วัดโบสถ์” เดิมทีมีชื่อว่า “วัดโบสถ์มโนรมย์” ศาสนสถานเก่าแก่คู่เมืองอุทัยธานีมาช้านาน เป็นจุดหมายตา (Landmark) ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสะแกกรัง รายล้อมด้วยวิถีชีวิตชาวแพแบบโบราณบริเวณด้านหน้าวัด จากฝั่งตลาดสดเทศบาลจะมีสะพานข้ามแม่น้ำไปยังวัดอุโปสถาราม ได้มีศิลปวัฒนธรรมหลากหลาย ภายในพระอุโบสถมีจิตรกรรมฝาผนังพุทธประวัติที่วิจิตรงดงาม สถาปัตยกรรมภายนอกมี “เจดีย์สามสมัย” ที่มีลักษณะแตกต่างตั้งเรียงรายอยู่ในแนวระนาบเดียวกัน บริเวณภายนอกวัดอุโปสถารามอีกสิ่งหนึ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาสัมผัส คือ มณฑปแปดเหลี่ยมสีขาวสถาปัตยกรรมทรงยุโรป โดยหลวงพิทักษ์ภาษา (บุญเรือง พิทักษ์อรณนพ) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2442 เพื่อถวายแด่ พระสุนทรมุณี (จัน) หรือพระครูอุททิศธรรม ผู้เคยเป็นเจ้าอาวาสวัดและเจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานีในช่วงรัชกาลที่ 5 มีลักษณะผสมผสานแบบตะวันตก จีน และไทยเข้าด้วยกันได้อย่างวิจิตรกลมกลืน บนผนังด้านนอกตามซุ้มประตูหน้าต่างประดับด้วยลวดลายปูนปั้นอันอ่อนช้อยลักษณะคล้ายไม้เลื้อย มีพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร (ประจำวันพุธ) สถักนูนสูงอยู่ด้านนอกอาคาร ประกอบไปด้วยลวดลายพรรณพฤกษา หงส์ฟ้า และนกกกระสา ถือเป็นงานศิลป์แห่งแผ่นดินที่ทรงคุณค่าของชาวจังหวัดอุทัยธานี (Khana kammakān fāi pramūan ‘ēkkasān læ ḥhotmāihēt 1999, 62 - 63) วัดอุโปสถาราม ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมเป็นหลักฐานสะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรือง วิถีชีวิต ความงาม และความชาญฉลาดของบรรพบุรุษจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นสมบัติของชาติที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์สืบสานแห่งเกียรติและความภาคภูมิใจของชาวจังหวัดอุทัยธานี

อุตสาหกรรมเครื่องหนัง หนึ่งในอุตสาหกรรมแฟชั่นที่มีความสำคัญในระบบเศรษฐกิจของไทย เป็นอุตสาหกรรมที่ต่อยอดมาจากอุตสาหกรรมปศุสัตว์และอุตสาหกรรมฟอกหนัง สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับหนังสัตว์ได้เป็นอย่างมาก สร้างงานและรายได้ให้กับแรงงานและผู้ประกอบการไทยมานานนับสิบปี ประเทศไทยถือเป็นประเทศอันดับต้น ๆ ในภูมิภาคอาเซียนที่มีการส่งออกเครื่องหนังสูงสุด เนื่องจากเป็นแหล่งรับจ้างผลิตหนังฟอกเครื่องหนังให้กับประเทศแถบยุโรป โดยไทยมีความโดดเด่นในความคิดสร้างสรรค์ ความละเอียดในการผลิต ซึ่งทำให้คุณภาพของสินค้านั้นมีคุณภาพที่ดี และเป็นที่พอใจของประเทศผู้นำทางด้านเครื่องหนัง (The office of industrial economics 2011, 1 - 6) สุวัชชัย วงษ์เจริญสิน ประธานกรรมการ บมจ.ซีพีแอล กรุ๊ป (CPL) ประธานกลุ่มอุตสาหกรรมหนังและผลิตภัณฑ์หนัง สมาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย กล่าวว่า อุตสาหกรรมเครื่องหนังไทย ยังมีปัญหาที่ต้องแก้ไขอยู่ 6 ประการ ได้แก่ 1. ทักษะทางความคิดสร้างสรรค์ในการออกแบบ 2. เครื่องมือและการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องหนังที่ทันสมัย 3. แรงงานฝีมือในการออกแบบ ตัดเย็บ และประกอบ 4. แรงจูงใจ และแนวทางการส่งเสริมการตลาด 5. ปัญหาทางด้านพิกัดภาษีนำเข้าและส่งออกบางรายการ และ 6. ความหลากหลายทางการออกแบบด้านอุปกรณ์เพื่องานประกอบ (Wichensri 2019, online) เห็นได้ว่าประการสำคัญที่จะยกระดับอุตสาหกรรมเครื่องหนังไทยได้นั้น คือ ความคิดสร้างสรรค์และแรงสนับสนุนงานวิจัยจากหน่วยงานต่าง ๆ

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นถึงการนำมรดกวัฒนธรรมจากลวดลายปูนปั้นวัดอุโปสถาราม ศาสนสถานสำคัญ
คู่มือจังหวัดอุทัยธานี มาพัฒนาต่อยอดสร้างสรรค์ออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องหนังแฟชั่นในรูปลักษณ์
และลวดลายใหม่ที่มีเอกลักษณ์ สามารถจับต้องได้ นำไปใช้ในชีวิตประจำวันก็จะทำให้คนรุ่นใหม่ได้ใกล้ชิด
สัมผัสถึงความงามทางศิลปวัฒนธรรมและรู้จักจังหวัดอุทัยธานีมากยิ่งขึ้น โดยผ่านผลิตภัณฑ์แฟชั่นเครื่องหนัง
ที่เป็นอุตสาหกรรมสำคัญและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของไทย ทั้งยังเป็นต้นแบบการออกแบบผลิตภัณฑ์
ที่แฝงไปด้วยคุณค่า สร้างความโดดเด่น และน่าจดจำ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวม “ลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม” จังหวัดอุทัยธานี
2. เพื่อวิเคราะห์ “ลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม” จังหวัดอุทัยธานี
3. เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนังที่มีอัตลักษณ์ “ลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม” จังหวัดอุทัยธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นที่ 1 (R1: Research ครั้งที่ 1) สืบหาข้อมูลพื้นฐาน ศึกษาเอกสาร งานวิจัย และลงพื้นที่สำรวจสถานที่จริง

1. ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ข้อมูลพื้นฐานบริบททั่วไป วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
2. สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured interview) จากปราชญ์ชาวบ้าน โดยมี
พันเอกจร ศรีสุข มัคคุเทศก์กิตติมศักดิ์ เล่าถึงประวัติความเป็นมาและลักษณะโดดเด่น วัดอุโปสถาราม
จังหวัดอุทัยธานี ให้ฟังโดยสังเขป จดบันทึก และสังเกตร่วมกับการถ่ายภาพจากสถานที่จริง
3. วิเคราะห์ลวดลายปูนปั้นเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดรูปแบบต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง

ขั้นที่ 2 (D1: Development ครั้งที่ 1) ออกแบบและพัฒนา (Design and Development) แบบ (ร่าง)
ผลิตภัณฑ์เครื่องหนังที่บ่งบอกอัตลักษณ์ลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี

1. สร้างแบบ (ร่าง) รูปแบบผลิตภัณฑ์
2. กำหนดแนวทาง ข้อจำกัดทางการผลิต ร่วมกับกลุ่มผู้ประกอบการที่มีประสบการณ์ทางด้านการผลิต
และออกแบบผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องหนังไม่ต่ำกว่า 10 ปี โดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive
Sampling) จำนวน 2 คน ประกอบด้วย นายโมลี มณีโชติ กรรมการผู้จัดการ บริษัท ดีไซน์ บาย มณีศิลป์ จำกัด
และนางสาวพรปวีณ์ ธรรมศิริ กรรมการผู้จัดการฝ่ายออกแบบ บริษัท วานิลลา วาเวีย จำกัด
3. เลือกแบบ (ร่าง) รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมเพื่อนำไปผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง

ขั้นที่ 3 (R2: Research ครั้งที่ 2) นำผลจากขั้นตอนที่ 2 มาพัฒนาต้นแบบ และสำรวจความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง

1. ผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง จำนวน 5 รูปแบบ
2. ตรวจสอบคุณภาพและรับรองความเหมาะสมต้นแบบผลิตภัณฑ์ โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องหนังและแฟชั่น ที่มีประสบการณ์ทางด้านการออกแบบไม่ต่ำกว่า 10 ปี โดยวิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 4 คน ประกอบด้วย 1. รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรา อุทิศวรรณกุล รองคณบดีฝ่ายบริหาร อาจารย์ประจำสาขาแฟชั่นและสิ่งทอ ภาควิชาานฤมิตศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รวิเทพ มุสิกะปาน รักษาการแทนรองคณบดีฝ่ายวิชาการ, ประธานบริหารหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาแฟชั่น สิ่งทอ และเครื่องตกแต่ง วิทยาลัยอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 3. ดร. กรกมล คำสุข รักษาการแทนรองคณบดีฝ่ายนวัตกรรมทางปัญญา และวิจัย, ประธานบริหารหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขานวัตกรรมการออกแบบวิทยาลัยอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 4. ดร. นวัตร อุมาศิลป์ อาจารย์สาขาวิชาการออกแบบแฟชั่น และสิ่งทอ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
3. ตรวจสอบความพึงพอใจผู้บริโภคจากการสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) จากการแจกแบบสอบถามด้วยตนเองร่วมกับการแจกแบบสอบถามผ่านทาง online จำนวน 200 กลุ่มตัวอย่าง

ขั้นที่ 4 (D2: Development ครั้งที่ 2) นำผลการวิเคราะห์ที่ได้มาสรุปผลการศึกษาและรวบรวม “ลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม” จังหวัดอุทัยธานี ต้นแบบผลิตภัณฑ์รวมถึงผลการดำเนินงานต่างๆ จัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ จดสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์และเผยแพร่บทความวิชาการตามลำดับ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผลการศึกษาและรวบรวม “ลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม” จังหวัดอุทัยธานี

ผู้วิจัยได้ศึกษาลวดลายปูนปั้นวัดอุโปสถารามจากการลงพื้นที่จริง และรวบรวมเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Pinsuwanbutr 2003, 7 - 6) ผลการศึกษาพบว่า ลวดลายปูนปั้นที่โดดเด่นจะอยู่บริเวณพระวิหาร พระอุโบสถ มณฑปแปดเหลี่ยม และเจดีย์ 3 สมัย ซึ่งมีลวดลายวิจิตรงดงามผสมผสานแบบไทย จีน และยุโรป อ้างอิงจากตำนาน วรรณกรรม พุทธศาสนา สัตว์หิมพาน และลวดลายพรรณพฤกษา มาประดับตกแต่งบริเวณหน้าบัน หน้ามุข กรอบซุ้มหน้าต่างและประตู โดยผู้วิจัยได้จัดรวบรวมลวดลายปูนปั้นบนสถาปัตยกรรมภายในวัดอุโปสถาราม ดังนี้

(1) พระวิหาร

อาคารขนาด 4 ห้อง ก่ออิฐถือปูนสร้างบนฐานไพทีพื้นยกสูง ผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้ มีหน้าต่างด้านละ 3 ช่อง ฝาผนังด้านหน้ามีประตูทางเข้า 2 ช่อง มีบันไดทางขึ้น 2 ทาง ซุ้มประตูและหน้าต่างทำโค้งแบบยุโรปตกแต่งด้วยลวดลายพรรณพฤกษา

ภาพที่ 1 ซุ้มประตูหน้าต่างทรงโค้งแบบยุโรปบนพระวิหาร วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี

(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

เครื่องบนของพระวิหารประกอบด้วย โครงสร้างหลังคาเป็นจั่วมีหลังคาประธาน 1 ตับ มีชั้นซ้อน 1 ชั้น มีหลังคาปีกนกต่อจากหลังคาประธานและเครื่องล้อยอง หน้าบันด้านหน้าวิหารเป็นปูนปั้นเขียนสีรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณบนดอกพุดตานใบเทศ หน้าอุตูปีกนกเป็นปูนปั้นเขียนสีรูปยักษ์กายสีแดงทางทิศใต้ และยักษ์กายสีเขียวมีมนุษย์เดินตามทางทิศเหนือ หน้าบันด้านหลังเป็นปูนปั้นรูปรามเกียรติ์ บริเวณหน้าบันเป็นภาพจับของยักษ์กับหนุมาน ได้หน้าบันมีปูนปั้นตอนหนุมานและองค์ไปลงเฝ้าท้าวทศกัณฐ์จากฤๅษีโคบุตร หน้าอุตูปีกนกเป็นปูนปั้นรูปคชสีห์ทางทิศเหนือ และราชสีห์ทางทิศใต้

ภาพที่ 2 ลวดลายปูนปั้นบริเวณพระวิหาร วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

(2) พระอุโบสถ

อาคารก่ออิฐถือปูน ตัวอาคารขนาด 4 สร้างคู่กับพระวิหาร หอพระอุโบสถที่เก่าแก่และงดงามก่อสร้างบนฐานไพทีเดียวกันกับพระวิหารตั้งแต่เริ่มสร้างวัด หันหน้าไปทางทิศตะวันออกเช่นกัน ตอนหน้ามีมุขยื่นออกมา มีเสนาหันทรายสลักหน้าเดียวปักอยู่บนแท่นกลีบบัวรองรับด้วยขาสิงห์ เครื่องบนหลังคามีลักษณะคล้ายคลึงพระวิหาร หน้าบันด้านหน้าทำเป็นปูนปั้นรูปพระพุทธรูปปางสมาธิ ประทับนั่งบนปัทมอาสน์มีซุ้มแก้วล้อมรอบ หน้าอุ้ดปีกนกทั้งสองด้านออกซ่อเป็นลายเทพพนมเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 3 เสนาหินและซุ้มหน้าต่างด้านข้างพระอุโบสถ วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

ภาพที่ 4 ลวดลายปูนปั้นบริเวณพระอุโบสถ วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

(3) เจดีย์ 3 สมัย

ตั้งอยู่บนฐานไพทีเดียวกันกับพระวิหารและพระอุโบสถ ตั้งเป็นแนวเรียงกันด้านหลังพระวิหารและพระอุโบสถ สันนิษฐานว่าสร้างในคราวเดียวกันแต่มีรูปแบบที่แตกต่างกัน ได้แก่

(3.1) เจดีย์องค์ทางทิศเหนืออยู่ด้านหลังพระอุโบสถ เป็นเจดีย์หกเหลี่ยม ทรงอยุธยา ส่วนฐานประกอบด้วยฐานบัวแปดเหลี่ยมซ้อนกันสามชั้น ส่วนกลางของเจดีย์เป็นทรงระฆังแปดเหลี่ยมฉาบปูนเรียบ ส่วนยอดของเจดีย์ประกอบด้วยบัลลังก์ ก้านฉัตร บัวฝาละมี ปล้องไฉน บัวกลุ่ม และปลียอด

(3.2) เจดีย์องค์กลางอยู่ระหว่างวิหารและอุโบสถ เป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ทรงรัตนโกสินทร์ ส่วนฐานประกอบด้วยหน้ากระดานล่าง บัวคว่ำ ท้องไม้ ฐานเชิงรองรับฐานสิงห์อีกชั้นหนึ่ง ส่วนเรือนธาตุทำเป็นซุ้มจระนำประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ คือ ทิศเหนือและทิศตะวันออกเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ทิศตะวันตกเป็นพระพุทธรูปปางถวายเนตร ทิศใต้เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ เหนือซุ้มมียอดเจดีย์เล็ก 5 ยอด ประดับอยู่ต่อจากเรือนธาตุเป็นบัลลังก์รองรับบัวกลุ่ม ถัดขึ้นไปเป็นองค์ระฆังย่อไม้สิบสอง ส่วนยอดของเจดีย์เป็นบัวกลุ่มเกาปี่ ลูกแก้ว ปลียอด และเม็ดน้ำค้าง

(3.3) เจดีย์องค์ด้านทิศใต้ อยู่หลังพระวิหาร เป็นเจดีย์ทรงระฆังแบบทรงกลมฟาง ทรงสุโขทัย มีความสูงประมาณเท่าความสูงของพระวิหาร ส่วนฐานของเจดีย์ประกอบด้วยฐานเจียง ถัดขึ้นไปเป็นฐานบัว ตรงบัวหงายทำลวดลายปูนปั้นเป็นรูปกลีบบัวประดับอยู่โดยรอบ ส่วนกลางเจดีย์เป็นฐานเจียงซ้อนกันสองชั้น ถัดขึ้นไปเป็นรูปบัวคว่ำ ท้องไม้ บัวปากกระฆัง และองค์ระฆังทรงกลม ส่วนยอดของเจดีย์ประกอบด้วยบัลลังก์ เสาหอน บัวฝาละมี ปล้องไฉน กลุ่มบัวเถา ปลีลูกแก้ว ปลียอด และเม็ดน้ำค้าง (Thai Heritage Treasury 2018, online)

ภาพที่ 5 เจดีย์ 3 สมัยบนฐานไพทีเดียวกันกับพระวิหารและพระอุโบสถ วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี

(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

(4) มณฑปแปดเหลี่ยม

สัญลักษณ์โดดเด่นของวัดอุโปสถาราม ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสะแกกรัง ใกล้ฐานไฟที สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2452 มณฑปหลังนี้หลวงพิทักษ์ภาษา (บุญเรือง พิทักษ์อรณพ) ตั้งใจสร้างถวายให้พระสุนทรมุณี (จัน) เจ้าคณะจังหวัดอุทัยธานี (ฉายาเดิมเป็นพระครูอุทัยธรรมนิเทศ) เพื่อเป็นกุฏิจำพรรษา ปัจจุบันเป็นสถานที่ตั้งศพ ประดิษฐานอัฐิพร้อมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ของท่าน ลักษณะเป็นตึก 8 เหลี่ยม 2 ชั้นทรงยุโรป มีบันไดขึ้น 2 ทาง และมุขขึ้น 2 ข้าง ตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นสวยงามผสมผสานแบบจีนและตะวันตก มีลายปูนปั้นพระพุทธรูปปางถวายเนตร อุ้มบาตรประทับยืนในกรอบโค้งล้อมด้วยลวดลายแบบจีน พรรณพฤกษา หงส์ และนกกระสา ถือเป็นโบราณสถานที่มีความทางจิตใจอยู่คู่ชาวอุทัยธานีมาช้านาน

ภาพที่ 6 ลวดลายปูนปั้นมณฑปแปดเหลี่ยมฝั่งด้านตะวันตกและด้านใต้ วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

ภาพที่ 7 ลวดลายปูนปั้นซุ้มหน้าต่าง มณฑปแปดเหลี่ยม วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง โดยเลือกจากลวดลายปูนปั้นที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ลวดลาย รูปร่าง รูปทรง และสีสันทัน จำนวน 5 รูปแบบ ดังนี้

มณฑปแปดเหลี่ยม

ภาพที่ 8 มณฑปแปดเหลี่ยมสองชั้น วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

ด้านลวดลาย

ด้านบนเหนือซุ้มหน้าต่างตรงกลางและเหนือหน้าต่างทั้ง 2 ฝั่ง มีลวดลายปูนปั้นคล้ายไม้เลื้อยและดอกไม้ที่กรอบหน้าต่าง เหนือกรอบหน้าต่างมีปูนปั้นลอยตัวคล้ายตัวมอมสัตว์ในตำนาน ลักษณะศิลปะผสมระหว่างไทยและจีน โดยมีโครงสร้างสมดุลแบบซ้ายขวาเท่ากัน

ด้านรูปร่าง

อาคารแปดเหลี่ยมสองชั้นทรงยุโรปมีบันไดขึ้นชั้นบนด้านนอกเป็นสองทางลักษณะสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก รูปทรงสี่เหลี่ยมที่ประกบกับทรงครึ่งวงกลมเป็นลักษณะของซุ้มหน้าต่าง ลวดลายปูนปั้นจะอยู่ในรูปทรงของครึ่งวงกลม ส่วนของหลังคามีลักษณะเป็นรูปทรงสามเหลี่ยม

ด้านรูปทรง

อาคารแปดเหลี่ยมสองชั้นทรงยุโรป ชั้นที่ 1 ของมณฑปแปดเหลี่ยมมีลักษณะเป็นทรงกระบอก ชั้นที่ 2 มีรูปทรงเป็นทรงปริซึมแปดเหลี่ยม ส่วนของหลังคามีลักษณะเป็นทรงพีระมิดแปดเหลี่ยมและส่วนของลวดลายปูนปั้นทั้งหมดเป็นลักษณะประติมากรรมนูนสูง

ด้านสีสันทัน

สีหลักของสถาปัตยกรรมมีพื้นผิวเป็นสีขาวทั้งตัวของมณฑปแปดเหลี่ยมและลวดลายปูนปั้น พื้นหลังของลายปูนปั้นเป็นพื้นสีน้ำเงิน สีของหน้าต่างและหลังคาเป็นสีน้ำตาล

ลวดลายปูนปั้นซุ้มหน้าตักด้านทิศใต้ มณฑปแปดเหลี่ยม

ภาพที่ 9 ลวดลายปูนปั้นมณฑปแปดเหลี่ยมฝั่งด้านใต้ วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

ซุ้มหน้าตักทิศด้านใต้ทำเป็นมุขยื่นออกมาเหนือกรอบหน้าต่าง ตกแต่งลวดลายด้วยปูนปั้นศิลปะผสมระหว่างไทยและจีน ลายพระพุทธรูปปางถวายเนตร รอบองค์พระพุทธรูปมีลักษณะเป็นลวดลายจีน ด้านนอกกรอบพระพุทธรูปล้อมรอบด้วยไม้เลื้อยพรรณพุกษา ดอกพุดตาน นกหงส์ฟ้า และนกกกระสา

ด้านรูปร่าง

กรอบของพระพุทธรูปเป็นลักษณะของรูปทรงสี่เหลี่ยมและครึ่งวงกลมประกบกัน ด้านนอกส่วนลวดลายปูนปั้นเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม ด้านบนส่วนลวดลายปูนปั้นเป็นรูปทรงครึ่งวงกลม

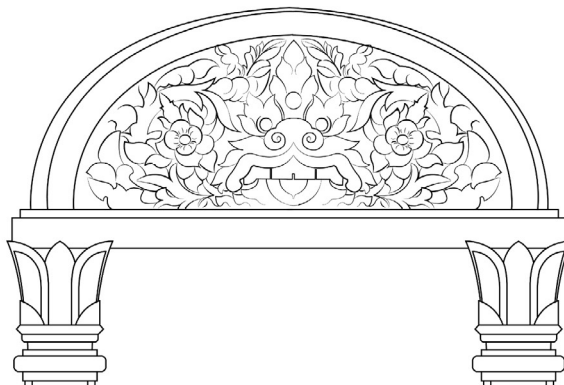
ด้านรูปทรง

ส่วนของลวดลายปูนปั้นทั้งหมด คือ พระพุทธรูป ลายไม้เลื้อย ดอกพุดตาน หงส์ และนกกกระสา มีลักษณะเป็นประติมากรรมนูนสูง

ด้านสีสันท

สีหลักของสถาปัตยกรรมและลวดลายปูนปั้นมีพื้นผิวเป็นสีขาว พื้นหลังของลายปูนปั้นเป็นพื้นสีน้ำเงิน บนตัวของนกมีสีขนนกปรากฏอยู่เป็นสีแดงและน้ำเงิน บนดอกพุดตานมีสีแดงเช่นกัน

ชัมน้ำต่างทิศเหนือ มณฑปแปดเหลี่ยม จังหวัดอุทัยธานี

ภาพที่ 10 ลายบนชัมน้ำต่างทิศเหนือ วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี
(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

ด้านลวดลาย

ปรากฏลวดลายไทย คือ ลายหน้าขบล้อมรอบไปด้วยไม้เลื้อยและดอกพุดตาน หัวเสาทั้ง 2 ข้างมีลายบัวหงาย

ด้านรูปร่าง

รูปร่างโดยรวมเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมจากหน้าต่างต่อกับครึ่งวงกลมที่อยู่เหนือหน้าต่าง ซึ่งมีลวดลายปูนปั้นอยู่ภายใน

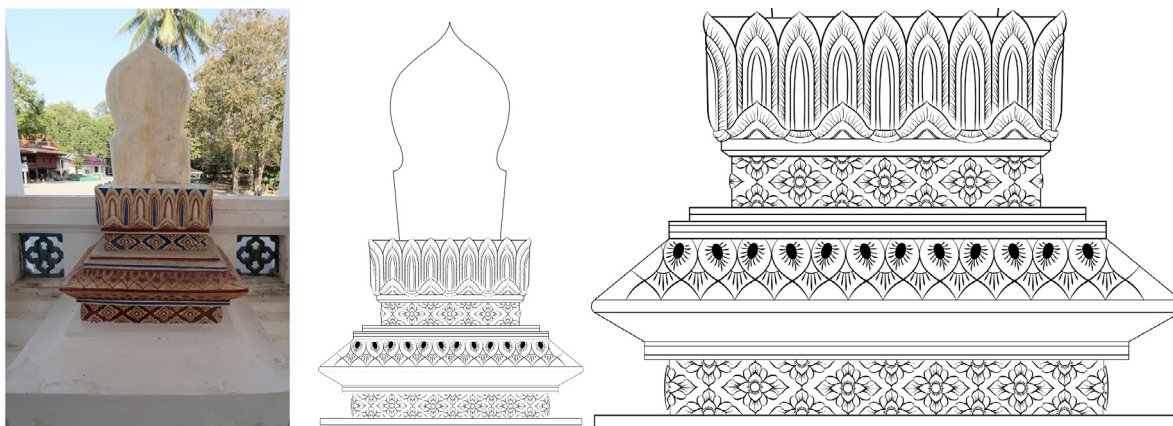
ด้านรูปทรง

ส่วนของลวดลายปูนปั้นทั้งหมด คือ ลายหน้าขบ ลายไม้เลื้อย และดอกพุดตาน มีลักษณะเป็นประติมากรรมนูนสูง เสาด้านข้างของหน้าต่างมีบัวหัวเสา

ด้านสี

สีหลักของสถาปัตยกรรมมีพื้นผิวเป็นสีขาว ส่วนของลวดลายปูนปั้นมีสีเหลืองครีม พื้นหลังของลายปูนปั้นเป็นพื้นสีน้ำเงิน

ใบเสมาด้านหน้าพระอุโบสถ วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี

ภาพที่ 11 ใบเสมาด้านหน้าพระอุโบสถ วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี

(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

ด้านลวดลาย

ชั้นล่างสุดมีลายหน้ากระดานซึ่งเรียงด้วยลายประจำยาม ชั้นที่ 2 เป็นลวดลายบัวคว่ำและบัวหงาย ชั้นที่ 3 ลายหน้ากระดานซึ่งเรียงด้วยลายประจำยาม ชั้นที่ 4 เป็นลายบัวกาบ

ด้านรูปร่าง

เป็นลักษณะของชั้นสี่เหลี่ยมต่อกันเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปเป็นฐานของป้าย

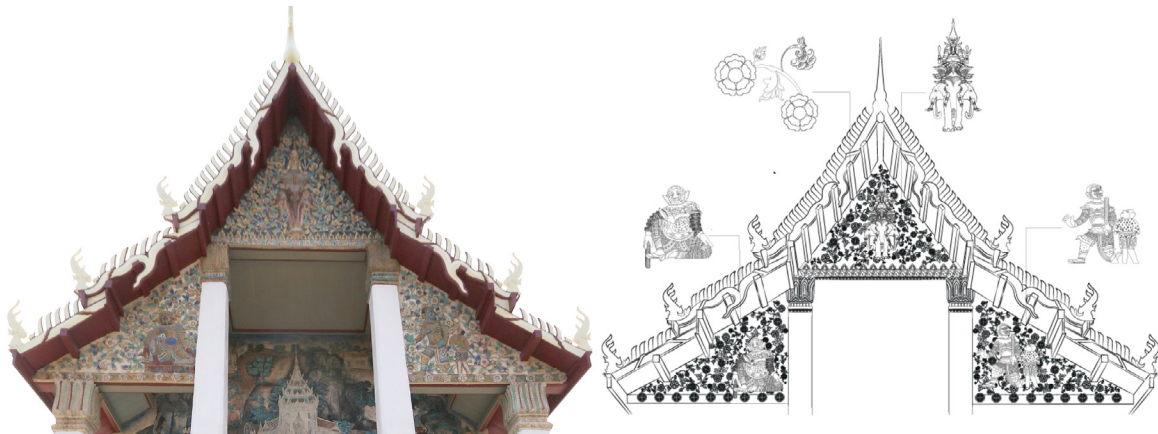
ด้านรูปทรง

มีลักษณะเป็นฐานที่ประกอบลาย โดยแต่ละด้านมีความที่เท่ากัน เป็นลักษณะของกล่อ่งสี่เหลี่ยมต่อกันเป็นชั้นที่ประกอบด้วยลวดลายไทย

ด้านสีสันท

ส่วนของลวดลายมีสีของปูนเป็นสีขาว ส่วนของลวดลายมีการตกแต่งด้วยสีน้ำเงิน สีแดง และสีน้ำตาล

หน้าบันพระวิหารวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี

ภาพที่ 12 หน้าบันวิหารวัดอุโปสถาราม วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี

(© Naddawadee Boonyadacho 08/08/2017)

ด้านลวดลาย

หน้าบันด้านหน้าพระวิหารเป็นปูนปั้นเขียนสีพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณบนดอกพุดตานใบเทศหน้าอุตูปักนกทางทิศใต้ด้านหน้าของพระวิหารเป็นปูนปั้นเขียนสีรูปยักษ์กายสีแดงบนดอกพุดตานใบเทศหน้าอุตูปักนกทางทิศเหนือของพระวิหารเป็นปูนปั้นเขียนสียักษ์กายสีเขียว มีมนุษย์เดินตาม บนดอกพุดตานใบเทศ

ด้านรูปร่าง

รูปร่างโดยรวมเป็นลักษณะทรงสามเหลี่ยมที่ประกอบไปด้วยโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมไทยอย่างช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์

ด้านรูปทรง

ลวดลายปูนปั้นทั้งหมด คือ ลายไม้เลื้อยและดอกพุดตานมีลักษณะเป็นประติมากรรมนูนสูง

ด้านสีสันท

สีของช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์มีการทาสีขาวแต่โครงสร้างมีสีแดง ส่วนของลวดลายไม้เลื้อยและดอกพุดตานมีสีเขียว สีน้ำเงิน สีเหลือง และสีแดง ส่วนของพื้นหลังของลวดลายส่วนด้านบนมีพื้นหลังสีดำและพื้นหลังของลวดลายทั้งซ้ายขวามีสีขาว ปูนปั้นเขียนสีรูปยักษ์กายสีแดงบนดอกพุดตานใบเทศหน้าอุตูปักนกทางทิศเหนือของพระวิหารเป็นปูนปั้นเขียนสียักษ์กายสีเขียวมีมนุษย์เดินตาม

2. ต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนังที่มีอัตลักษณ์ “ลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม” จังหวัดอุทัยธานี

จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกับผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง เกี่ยวกับความเป็นไปได้ของแบบร่างเพื่อใช้ในการผลิตและความต้องการของตลาดเครื่องหนังในปัจจุบัน พบว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องหนังประเภทกระเป๋าที่มีความหลากหลายของการออกแบบ มีความแปลกใหม่ มีเอกลักษณ์ รูปแบบ และขนาดในการใช้งานที่หลากหลาย เป็นที่ต้องการของตลาดในปัจจุบัน โดยเลือกใช้เทคนิคการปักด้วยจักรระบบอุตสาหกรรม โดยผู้วิจัยถอดแบบอัตลักษณ์ลวดลายปูนปั้น วัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี จากการคัดเลือกแบบลวดลายปูนปั้นที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ จำนวน 5 รูปแบบ และนำมาดราฟลายเส้นลวดลายปูนปั้น เพื่อวิเคราะห์ลวดลาย รูปร่าง รูปทรง และสีสันทัน จากนั้นนำลวดลายมาจัดองค์ประกอบโดยคำนึงถึงหลักการจัดวางลวดลายต่างๆ เช่น การทับซ้อน การทำซ้ำ การจัดจังหวะให้เกิดช่องว่างความสวยงาม นำมาจัดวางบนแบบร่างรูปทรงต่างๆ และได้เป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง ทั้ง 5 รูปแบบ มีดังนี้

รูปแบบที่ 1 กระเป๋าทรงกระบอก ตกแต่งด้วยเส้นสายลายปักพรรณพฤกษา ลายประจำยาม และลายกลีบบัวที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากลวดลายปูนปั้นบนฐานโบสถ์มา ดังนี้

ภาพที่ 13 รูปแบบที่ 1 กระเป๋าทรงกระบอก (© Naddawadee Boonyadacho 12/10/2018)

รูปแบบที่ 2 กระเป๋าถือทรงแปดเหลี่ยม แร้งบันดาลใจจากรูปทรงอาคารแปดเหลี่ยมสองชั้นทรงยุโรป ของมณฑปแปดเหลี่ยมแต่เป็นลักษณะการมองจากมุมบน ตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นยักษ์และพรรณพฤกษา ให้มีความอ่อนหวานและประยุกต์ให้มีความร่วมสมัย ปักลวดลายลงบนด้านหน้ากระเป๋าและบริเวณมือจับ ดังนี้

ภาพที่ 14 รูปแบบที่ 2 กระเป๋าทรงแปดเหลี่ยม (© Naddawadee Boonyadacho 12/10/2018)

รูปแบบที่ 3 กระเป๋าสดางค์ทรงยาวปักลายราชสีห์และลายกลีบบัวตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นพรรณพฤกษา ดังนี้

ภาพที่ 15 รูปแบบที่ 3 กระเป๋าสดางค์ทรงยาว (© Naddawadee Boonyadacho 12/10/2018)

รูปแบบที่ 4 กระเป๋าตุงค์ทรงสั้น ตกแต่งด้วยลวดลายหงส์ฟ้าและลวดลายพรรณพฤกษา ดังนี้

ภาพที่ 16 รูปแบบที่ 4 กระเป๋าตุงค์ทรงสั้น (© Naddawadee Boonyadacho 12/10/2018)

รูปแบบที่ 5 กระเป๋าใส่เหรียญ และนามบัตรขนาดกะทัดรัด ตกแต่งด้วยลายปักพรรณพฤกษาทั้งสองด้าน ดังนี้

ภาพที่ 17 รูปแบบที่ 5 กระเป๋าใส่เหรียญ (© Naddawadee Boonyadacho 12/10/2018)

ภาพที่ 18 คอลเลกชันเครื่องหนังจากลวดลายปูนปั้นวัดอุโปสถาราม
(© Naddawadee Boonyadacho 12/10/2018)

ผู้วิจัยได้ทำแบบสอบถามเพื่อตรวจสอบคุณภาพและรับรองความเหมาะสมต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนังจากผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ด้านแฟชั่น สิ่งทอ และเครื่องตกแต่ง ไม่ต่ำกว่า 10 ปี ได้ดังตารางต่อไปนี้

ผลการตรวจสอบคุณภาพและรับรองความเหมาะสมต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนังจากผู้เชี่ยวชาญด้านแฟชั่น สิ่งทอ และเครื่องตกแต่ง พบว่า ด้านลวดลาย (pattern) การแสดงออกถึงเอกลักษณ์ลวดลายปูนปั้นวัดอุโปสถาราม มีค่าเฉลี่ย 4.75 ในระดับมากที่สุด ด้านโครงสร้างผลิตภัณฑ์ (structure) เป็นต้นแบบที่แตกต่างและสร้างสรรค์ ด้านวัสดุที่ใช้ทำผลิตภัณฑ์ (material) แข็งแรงทนทานต่อการใช้งาน ด้านความสวยงาม (aesthetic) กระเป๋ามีรูปแบบทันสมัย ลวดลายสื่อถึงทุนทางวัฒนธรรม วัดอุโปสถาราม สามารถส่งเสริมภาพลักษณ์ สื่อความหมาย คุณค่าวัฒนธรรม มีค่าเฉลี่ย 4.50 ในระดับมากที่สุด ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมด้านลวดลายโดยวิธีการตัดทอน การสร้างลวดลายบนหนังด้วยวิธีตอกลาย ปั้นจม หรือพิมพ์บนพื้นหนัง เพื่อเพิ่มความหลากหลายให้กลุ่มผู้บริโภคในอนาคต รวมถึงการศึกษาเรื่องสัญลักษณ์นำสื่อวัฒนธรรมมาใช้ร่วมกับผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ต่อไป

ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามความพึงพอใจต่อรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องหนังจากกลุ่มผู้นักท่องเที่ยวและผู้บริโภคผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง จำนวน 200 คน พบว่า กลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 66.00 เพศชาย ร้อยละ 34.00 ส่วนใหญ่อายุน้อยกว่า 30 ปีจำนวนร้อยละ 60.00 อายุระหว่าง 31 - 40 ปีจำนวนร้อยละ 22.00 และอายุ 51 ปีขึ้นไป ร้อยละ 12 ตามลำดับ วุฒิกการศึกษาปริญญาตรี ร้อยละ 62.00 และปริญญาโท ร้อยละ 30.00 ตามลำดับ ประกอบอาชีพ นักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 36.00 พนักงานบริษัทเอกชน ร้อยละ 32.00 และธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 18.00 ตามลำดับ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน 15,001 - 30,000 บาท ร้อยละ 36.00 และ 30,001 - 50,000 บาท ร้อยละ 32.00 ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 15,000 บาท ร้อยละ 26.00 ตามลำดับ

ภาพที่ 19 รูปแบบและลวดลายผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง (© Naddawadee Boonyadacho 12/10/2018)

จากรูปแบบและลวดลายข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคส่วนใหญ่พึงพอใจต่อรูปแบบที่ 4 มากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย 4.26 ระดับมาก รองลงมาคือ รูปแบบที่ 1, 3 ค่าเฉลี่ยที่ 4.00 รูปแบบที่ 2 ค่าเฉลี่ยที่ 3.76 และ รูปแบบที่ 5 ค่าเฉลี่ยที่ 3.36 ตามลำดับ ในด้านลวดลาย ผู้บริโภคส่วนใหญ่พึงพอใจต่อลวดลายที่ 4 ค่าเฉลี่ย 4.64 ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ลวดลายที่ 2, 3, 1 และ 5 ตามลำดับ พึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ผลการประเมินความพึงพอใจต่อภาพรวมต้นแบบคอลเลกชันผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง พบว่า ผู้บริโภคเห็นว่า สามารถส่งเสริมภาพลักษณ์ สื่อความหมาย ส่งเสริมคุณค่าวัฒนธรรม เพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์มีค่าเฉลี่ยที่ 4.56 และ 4.6 ในระดับมากที่สุด มีการออกแบบ ความงดงาม เป็นต้นแบบที่แตกต่างและสร้างสรรค์ รูปแบบร่วมสมัย ส่งเสริมรูปแบบการใช้ชีวิตในปัจจุบัน การแสดงออกถึงเอกลักษณ์ลวดลายปูนปั้นวัดอุโปสถาราม ความเหมาะสมในการเลือกวัสดุ เป็นต้นแบบที่แตกต่างและสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยที่ 4.42, 4.36, 4.38, 4.42 และ 4.44 อยู่ในระดับมาก โดยภาพรวมพึงพอใจต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์ระดับมากที่สุด ที่ค่าเฉลี่ย 4.50

ผู้บริโภคส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะไว้ว่า รูปแบบมีความคิดสร้างสรรค์ ลวดลายมีเอกลักษณ์ โทนสีทันสมัย มีความแตกต่าง บางรุ่นสามารถนำมาเพิ่มรูปแบบให้เข้ากับการใช้งานในชีวิตประจำวันได้มากขึ้น โดยการนำมอดทอนรูปทรงและลวดลาย เพื่อขยายไปยังกลุ่มลูกค้าเป้าหมายใหม่ ๆ อาทิ กลุ่มผู้บริโภคเพศชาย กลุ่มผู้บริโภคชาวต่างชาติได้เพิ่มขึ้น โดยรวมสวยงามมาก แต่ประโยชน์ใช้สอยอาจไม่ตรงกับตลาดระดับล่าง ถึงกลาง รูปแบบ ลวดลาย ความคิดสร้างสรรค์ดีอยู่แล้ว แต่อยากให้เพิ่มเรื่องความประณีตของงานของ ฝีมือฝีิ่ด้าย เพื่อให้เหมาะกับลายแบบโบราณที่มีความประณีตมีความละเอียด น่าจะมีคำอธิบายประกอบแต่ละ ผลิตภัณฑ์ หากมีการประยุกต์ลวดลายเข้ากับฟังก์ชันการใช้งานจะทำให้ผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลลวดลายปูนปั้นวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี พบว่า ประติมากรรมลวดลายปูนปั้นภายในบริเวณวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี ส่วนใหญ่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อตกแต่งอาคารบริเวณหน้าบัน อดุปักนก หน้ามุข ชุ่มหน้าต่าง ชุ่มประตู ฐานเสมา และเสาของพระอุโบสถ พระวิหาร มณฑปแปดเหลี่ยม และเจดีย์ 3 สมัย ลักษณะแบบอย่างสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นผสมผสานศิลปะแบบไทย จีน และยุโรป ลักษณะการสร้างสรรค์ลวดลาย สามารถแบ่งเป็น 4 ประเภท ดังนี้

(1) ลวดลายเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาและรูปเคารพ ลวดลายที่ปรากฏอยู่บนบริเวณหน้าบัน อดุปักนก ของพระวิหาร พระอุโบสถ และบริเวณหน้ามุขมณฑปแปดเหลี่ยม สะท้อนความเชื่อและอิทธิพลทางพุทธศาสนา ลวดลายทำหน้าที่เป็นจุดศูนย์กลางโดดเด่น ดังเช่น ลวดลายปูนปั้นพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณบริเวณหน้าบันพระวิหาร รูปพระพุทธรูปปางสมาธิประทับนั่งบนปัทมอาสน์มีชฎแก้วล้อมรอบบริเวณหน้าบันด้านหน้าพระอุโบสถ ปูนปั้นพระพุทธรูปปางปริณิพพาน (พระปางไสยาสน์) ตะแคงเบื้องขวา มีพระสงฆ์สาวก 7 องค์ หน้าบันด้านล่างเป็นปูนปั้นพระพุทธรูปเจ้าใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์มีพระสงฆ์สาวกรายล้อม 5 องค์บริเวณหน้าบันด้านหลังพระอุโบสถ ปูนปั้นรูปพระพุทธรูปปางสมาธิประทับนั่งบนปัทมอาสน์มีชฎแก้วล้อมรอบบริเวณหน้าต่างด้านข้างพระอุโบสถ ลายปูนปั้นพระพุทธรูปปางถวายเนตรอุ้มบาตรประทับยืนในกรอบโค้งของมณฑปแปดเหลี่ยม

(2) ลวดลายเกี่ยวกับวรรณคดีและสัตว์หิมพานต์ แสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางวรรณศิลป์ของชาติไทยที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณ ดังเช่น รูปปั้นยักษ์กายสีแดง ยักษ์กายสีเขียว มีมนุษย์เดินตามบริเวณด้านหน้าอดุปักนกของพระวิหาร ปูนปั้นเขียนสีรูปรามเกียรติ์ บริเวณหน้าบันเป็นภาพจับของยักษ์กับหนุมาน ปูนปั้นเขียนสีตอนหนุมานและองค์ไปลงเฝ้าก่อกองดวงใจของทศกัณฐ์จากฤๅษีโคบุตรบริเวณหน้าบันด้านหลังพระวิหาร ปูนปั้นรูปคชสีห์และราชสีห์บริเวณหน้าอดุปักนกทางด้านหลังพระวิหาร และปูนปั้นรูปหงส์และนกกระสา ศิลปะแบบจีนบริเวณหน้ามุขของมณฑปแปดเหลี่ยม

(3) ลวดลายพรรณพฤกษา เป็นลวดลายประดับตกแต่งทำให้เกิดความสวยงามบริเวณหน้าบัน อดุปักนก และชุมประตู ชุ่มหน้าต่าง ประกอบด้วย ดอกพุดตานใบเทศ และลายไม้เลื้อย

(4) ลวดลายตามแบบลายไทย ประกอบด้วย ลวดลายบัวคว่ำ บัวหงาย ลายประประจำยาม ลายหน้ากระดานที่ใช้ประดับตกแต่งบริเวณเจดีย์ 3 สมัย และฐานใบเสมา ลายหน้าขบบริเวณชุมหน้าต่างทิศเหนือมณฑปแปดเหลี่ยม

จากการศึกษาลวดลายปูนปั้นวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี ผู้วิจัยขึ้นต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหนังประเภท กระเป๋าโดยใช้เทคนิคการปักด้วยจักรระบบอุตสาหกรรมเพื่อสร้างลวดลายจำนวน 5 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. กระเป๋าถือทรงแปดเหลี่ยมตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นยักษ์และลวดลายพรรณพฤกษา 2. กระเป๋าทรงกระบอก ตกแต่งด้วยเส้นสายลายปักพรรณพฤกษา ลายประจายาม และลายกลีบบัวที่ได้รับแรงบันดาลใจจากลวดลายปูนปั้นบนฐานใบเสมา 3. กระเป๋าสตางค์ทรงยาวปักลายราชสีห์และลายกลีบบัวตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้นพรรณพฤกษา 4. กระเป๋าสตางค์ใบสั้น ตกแต่งด้วยลวดลายหงส์ฟ้าและลวดลายพรรณพฤกษา และ 5. กระเป๋าใส่เหรียญและนามบัตรขนาดกะทัดรัด ตกแต่งด้วยลายปักพรรณพฤกษา พบว่า ผลการประเมิน ความพึงพอใจต่อภาพรวมต้นแบบคอลเลกชันผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง ผู้บริโภคเห็นว่าสามารถส่งเสริมภาพลักษณ์ สื่อความหมาย ส่งเสริมคุณค่าวัฒนธรรม เพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ อยู่ในระดับมากที่สุด มีการออกแบบ ความงดงาม เป็นต้นแบบที่แตกต่างและสร้างสรรค์ รูปแบบร่วมสมัย ส่งเสริมรูปแบบการใช้ชีวิตในปัจจุบัน การแสดงออกถึงเอกลักษณ์ลวดลายปูนปั้นวัดอุโปสถาราม ความเหมาะสมในการเลือกใช้วัสดุเป็นต้นแบบ ที่แตกต่างและสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก โดยภาพรวมผู้บริโภคพึงพอใจต่อต้นแบบผลิตภัณฑ์ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผล

จากข้อค้นพบการวิจัย เห็นได้ว่าลวดลายปูนปั้นที่ปรากฏบริเวณวัดอุโปสถาราม จังหวัดอุทัยธานี เป็นศิลปะผสมผสาน ไทย จีน และยุโรป ประกอบด้วยลวดลายความเชื่อทางพุทธศาสนา วรรณคดี สัตว์หิมพานต์ประดับด้วยลวดลายพรรณพฤกษาและลายไทย เป็นประติมากรรมปั้นสูงต่ำทำให้เกิดมิติและความสวยงาม ลักษณะเด่นผลงานทัศนศิลป์สกุลช่างรัตนโกสินทร์ตอนต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยณรงค์ วิรุฬพัฒน์ (Wirunphat 2018, online) ศึกษาเรื่อง ภาพปูนปั้นบนฝาผนังในวิหารวัดบางกะพ้อม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม สรุปได้ว่า เนื้อหาที่นำมาใช้ในภาพปูนปั้นนี้ เป็นเรื่องราวในพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ อันมีต้นเค้ามาจากพระไตรปิฎก ได้แก่ เรื่องพุทธประวัติจากพระสุตตันตปิฎก หรือจากพระปฐมโพธิกถา ส่วนเรื่องอื่นๆ ได้แก่ ตำนานพระพุทธรูป และเนื้อหาเกี่ยวกับจริยวัตรของสงฆ์ ได้แก่ อสุภ - กรรมฐาน รุดงค์วัตร เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวิถีชีวิตประจำวันของคนในพื้นที่ปรากฏในภาพปูนปั้นด้วย ภาพปูนปั้นนอกจากจะมุ่งไปทางเนื้อหาโดยตรงและสุนทรียศาสตร์ในศิลปกรรมแล้ว ทว่ายังแสดงสัญลักษณ์ที่สร้างความหมายให้กับพุทธสถานและบริบทโดยรวมของสังคม ดังเช่น วิถีชีวิตประจำวัน ความเชื่อ และประเพณีของคนไทยในท้องถิ่น

รวมไปถึงประเด็นที่น่าสนใจ ในการใช้ลวดลายประดับองค์ประกอบปลีกย่อยด้วยลวดลายพรรณพฤกษา เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ ดวงมล บุญแก้วสุข ศึกษาเรื่อง พรรณพฤกษากับการออกลวดลายปูนปั้นประดับหน้าบันอาคาร ในศิลปะสกุลช่างเพชรบุรี ที่แสดงให้เห็นว่า ลวดลายพรรณพฤกษาที่ได้แรงบันดาลใจจากธรรมชาติผสมผสานจินตนาการความหลากหลายทางความคิดของช่าง ทำให้เกิดลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ตามแต่ละท้องถิ่น สามารถส่งเสริมลวดลายหลักให้มีความงดงามโดดเด่น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. นำฐานข้อมูลลวดลายปูนปั้นไปประยุกต์ใช้ออกแบบผลิตภัณฑ์และของตกแต่งอื่นๆ
2. ทดลองการสร้างลวดลายบนผนังด้วยเทคนิคอื่นๆ อาทิ การต่อกลาย การปั๊มจม การพิมพ์ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีพัฒนารูปแบบเครื่องหนังให้มีความหลากหลายและเข้าถึงผู้บริโภคกลุ่มอื่นมากขึ้น
2. ควรมีการศึกษาพฤติกรรมการใช้จ่ายใช้สอยสำหรับสินค้าประเภทเครื่องหนัง หรือสินค้าของที่ระลึกจากแหล่งท่องเที่ยวเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาในลำดับต่อไป

References

- “Khana Kammakān Fāi Pramūan ‘Ēkkasān Læ Čhotmāihēt Nai Khana Kammakān ‘Amnūai Kān Čhat Ngān Chalēm Phrakīat Phrabātsomdetphračhaoyūhūa. Watthanatham Phatthanākān Thāng Prawattisāt ‘Ēkkalak Læ Phūmpanyā Čhangwat ‘Uthai Thānī”. [Culture History Development Identity and Wisdom of Uthai Thani]. Bangkok: Kurusapa Printing Ladphrao, 1999.
- Pinsuwanbutr, J. “Kānsuksā Phāp Čhitrakam Fā Phanang Wihān Wat ‘u Pōt Thā Rām Khwāmsamphan Kap Čhāo Lāo Nai Thōngthin Čhangwat ‘Uthai Thānī”. [A study of temple murals at Wat Upasatharam of relationships with local Laos people in Uthai Thani Province]. Department of Anthropology, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, 2003.
- Thai Heritage Treasury. “Mōradok Thāng Phra Phut Sātsanā”. [Buddhist heritage]. Accessed January 30, 2018. <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/uthaithani7.htm>.
- The office of industrial economics. ‘Ēkkasān Phāiphraē ‘Utsāhakam Nā Rū Khwām Rū Būrang-ton Kīeokap ‘Utsāhakam Rōngthao Læ Khrūang Nang. [Published documents on Introduction to the footwear and leather industry]. Bangkok: Wongsawang, 2011.
- Wichensri, N. “Klum Khrūang Nang Rēng Kāe Panhā Khačhat ‘Uppasak Samkhan Wang Raksā Tamnāng Sūnklāng Fāchan Nai ‘Ēchā”. [Leather based industry club. The Federation of Thai Industries accelerate problem-solving and eliminate important obstacles and hoping to maintain the position of fashion center in Asia]. Accessed July 29, 2019. <https://www.ryt9.com/s/iq03/2996406>
- Wirunphat, C. “Phāp Pūnpan Bon Fā Phanang Nai Wihān Wat Bāng Kaphō ‘Ōmō ‘Amphawā Čhangwat Samutsongkhram”. [Stucco decorated internal wall of vihara of Wat Bangkokom at Amphawa district in Samut Songkhram province]. *Veridian E-Journal Silpakorn University* 4 (2): 44 - 62.